

Відгук
офіційного опонента Горошкіної Олени Миколаївни,
доктора педагогічних наук, професора, завідувачки відділу навчання
української мови та літератури Інституту педагогіки НАПН України
про дисертаційну роботу Гилярської Ольги Іванівни
«Формування професійно орієнтованої риторичної компетентності
майбутніх учителів у педагогічних коледжах», подану на здобуття ступеня
доктора філософії з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка
за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)

1. Актуальність теми дослідження

Якісні зміни в системі освіти спрямовані на те, щоб здобуті знання були корисними для людини в подальшому житті і професійному становленні. За таких умов іншими стають цільовизначення й мотивація знань: вони мають бути не просто інформаційним багажем, а ключем до розв'язання низки проблем особистісного, професійного чи суспільного характеру. Надати мовним знанням і вмінням ознак перспективи, посилити мотиваційний складник освітнього процесу спроможна риторика. Загальновідомо, що прикметною ознакою педагогічної діяльності є постійна комунікація, взаємодія з людьми. Це й визначає особливу роль професійно орієнтованої риторичної компетентності в подальшій педагогічній діяльності. Необхідність формування означеної компетентності в студентів педагогічних коледжів пояснюємо значним освітньо-виховним потенціалом риторики, її спроможністю реалізовувати провідні принципи сучасної освіти, формувати гармонійно розвинену, національно свідому мовну особистість фахівця засобами інтелектуально-естетичного впливу українського слова, адже в Україні завжди була поцінована мовна майстерність як одна з головних характеристик людини й водночас показник морального клімату суспільства. Сказане дає підстави стверджувати, що обрана дисертанткою тема актуальна і перспективна.

Дослідження виконано відповідно до теми науково-дослідної роботи кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління Житомирського державного університету імені Івана Франка «Професійна підготовка майбутніх фахівців в умовах ступеневої освіти» (РН № 01 10U002274). Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 12 від 23. 03. 2018 р.) та узгоджено з рішенням бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні (протокол № 3 від 29. 05. 2018 р.).

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Вивчення рукопису тексту дисертації, оприлюднених статей і тез доповідей О. І. Гилярської переконує, що авторський підхід до обраної теми можна є багатоаспектним і науково виваженим. На нашу думку, теоретичні засади дослідження є переконливими. Ключові положення дисертації ґрунтуються на законодавчих і нормативних документах про освіту, філософських, психолого-педагогічних, лінгводидактичних дослідженнях.

П'ять дослідницьких завдань дисертантка виконувала, застосовуючи доцільні для наукового пошуку теоретичні, емпіричні, статистичні методи, що уможливило реалізацію мети наукової роботи, а також визначення перспектив подальших наукових досліджень.

Для виконання *першого завдання* дисертантка обґрунтувала доцільність застосування низки наукових методологічних підходів (феноменологічного, системного, особистісно орієнтованого, діяльнісного, акмеологічного, ситуаційного) до вивчення проблеми формування професійно орієнтованої риторичної компетентності майбутніх учителів у педагогічних коледжах. На основі докладного вивчення історіографічних аспектів проблеми доходить висновку, що формування риторичної компетентності неможливе без осмислення риторичного досвіду попередніх поколінь викладачів, учителів, просвітителів, представленого у відповідних джерелах. Опрацювання іншомовних праць уможливило вивчення риторичної спадщини Алкуїна Йоркського, Філіпа Меланхтона, Хаїма Перельмана, Умберто Еко та ін., яка ще належним чином не представлена в українських підручниках риторики. Дослідниця акцентує на можливостях цифрової риторики, що має значний дидактично-розвивальний потенціал.

Нам імпонує наукова позиція дисертантки, що характерними ознаками сучасної педагогічної риторики є мовленнєва взаємодія в педагогічному дискурсі у форматі офлайн і онлайн, усвідомлення націєтвірної ролі педагогічної риторики рідною мовою, використання комп'ютерної презентації, елементи цифрової риторики педагога в соціальних мережах, цифрова трансформація риторики вчителя в умовах пандемії, карантину, війни тощо.

Поєднання аналізу наукових досліджень, методу експертних оцінок та досвіду викладацької діяльності дало змогу О.І.Гилярській визначити й схарактеризувати чотири основні психолого-педагогічні умови як необхідні й достатні для ефективного формування професійно орієнтованої риторичної компетентності майбутніх учителів у педагогічних коледжах: 1) спрямованість навчання психолого-педагогічних та гуманітарних дисциплін на формування й підтримання в студентів педагогічних коледжів мотивації до опанування професійно значущих фонових і риторичних знань, умінь, навичок, досвіду; 2) стимулювання майбутніх учителів до комунікативно-риторичної діяльності під час опанування психолого-педагогічних і гуманітарних дисциплін, а також проведення позааудиторних заходів, суспільно-громадської діяльності в умовах традиційного, онлайнного і змішаного форматів із використанням доцільних форм, методів, засобів навчання; 3) розроблення та застосування комплексу комунікативних і риторичних завдань у змісті професійної підготовки студентів педагогічних коледжів; 4) систематичний моніторинг і аналіз процесу та майбутніх учителів у педагогічних коледжах.

Оскільки результативність будь-якого дослідження значною мірою залежить від чіткого окреслення категорійного поля й усвідомлення науковцем кожного його складника, дисертантка для виконання *другого завдання* докладно проаналізувала різні погляди філософів, психологів, педагогів і лінгводидактів на тлумачення змісту понять «риторика», «педагогічна риторика», «компетентнісний підхід», «компетенція», «компетентність», «риторична компетентність», «професійно орієнтована риторична компетентність педагога»,

«риторизоване освітнє середовище», «професійно-риторична підготовка». Це дало їй змогу обґрунтувати і визначити сутність ключового поняття дослідження «*професійно орієнтована риторична компетентність майбутнього вчителя*» як інтегрованого утворення, що передбачає здатність здобувача професійної освіти доцільно застосувати власний рівень сформованості риторичної компетентності для належного виконання педагогічних завдань у професійній діяльності, а також для здійснення ефективних, переконувальних комунікацій у різних соціокультурних ситуаціях.

У межах виконання *третього завдання*, що передбачало визначення критеріїв, показників, рівнів та засобів діагностування сформованості професійно орієнтованої риторичної компетентності майбутніх учителів у педагогічних коледжах, було виокремлено мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-практичний, особистісний критерії, маркерами яких стала низка показників, що належним чином представлені в роботі. За основу розроблення критеріїв та показників досліджуваного явища дисертантка взяла характеристику структури професійно орієнтованої риторичної компетентності майбутніх учителів,

Для реалізації *четвертого завдання* було розроблено авторську методику і модель формування професійно орієнтованої риторичної компетентності, репрезентовану структурними блоками – концептуально-цільовим, змістовим, операційним, результативно-оцінним, – розміщеними відповідно до логічної послідовності та функційної єдності процесу підготовки майбутніх учителів до професійної риторичної діяльності. Реалізація авторської моделі й відповідної методики в освітньому процесі педагогічних коледжів відбувалася послідовно впродовж чотирьох стадій.

П'яте завдання передбачало експериментальну перевірку ефективності розробленої методики формування професійно орієнтованої риторичної компетентності майбутніх учителів у педагогічних коледжах.

Узагальнення результатів формувального етапу педагогічного експерименту зроблено за допомогою методики відносних частот О. Смирнова. Отримані показники сформованості професійно орієнтованої риторичної компетентності майбутніх учителів у педагогічних коледжах (контрольні та експериментальні групи) корелюють із показниками в процесі їх оцінювання експертами. Надійність результатів перевірено з використанням непараметричного \hat{H} -критерію Краскелла-Валліса ($\hat{H} > 5,99\chi^2_{2,005}$ для кожного досліджуваного параметра).

Результати педагогічного експерименту уможливили висновок про ефективність розробленої дисертанткою методики формування професійно орієнтованої риторичної компетентності майбутніх учителів у педагогічних коледжах.

Кожен розділ дисертації містить висновки, що узагальнено відображають результати дослідження. Загальні висновки скорельовані з матеріалами усіх трьох розділів дисертації, хоча бажано було б увиразнити їх кореляцію із завданнями дослідження. Попри це загальні висновки можна вважати вірогідними й ґрунтовними, що забезпечено вмілим використанням прикладних наукових досліджень, сучасних засобів і методик проведення аналізу результатів дослідного навчання, достатньою кількістю статистичної інформації.

- **3. Наукова новизна одержаних результатів** Наукова новизна роботи зумовлена як новизною предмета дослідження: модель та методика формування професійно орієнтованої риторичної компетентності майбутніх учителів у педагогічному коледжі докладно в українській педагогічній науці не описано, так і розробленням ефективної авторської методики формування професійно орієнтованої риторичної компетентності майбутніх учителів у педагогічних коледжах. Найбільш суттєвими і важливими здобутками, що одержані О.І.Гилярською особисто й характеризують новизну її дисертації, є такі результати: *уперше розроблено й експериментально перевірено модель і методика формування професійно орієнтованої риторичної компетентності майбутніх учителів у педагогічних коледжах; обґрунтовано психолого-педагогічні умови формування професійно орієнтованої риторичної компетентності майбутніх учителів початкових класів; визначено компонентну структуру професійно орієнтованої риторичної компетентності майбутнього вчителя початкових класів, критерії, показники і рівні сформованості її; удосконалено зміст понять «професійно орієнтована риторична компетентність майбутніх учителів у педагогічних коледжах», «риторизоване освітнє середовище», «формування професійно орієнтованої риторичної компетентності майбутніх учителів у педагогічних коледжах»; модернізовано зміст, форми, методи формування професійно орієнтованої риторичної компетентності майбутніх учителів у педагогічних коледжах.*

4. Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих публікаціях, зарахованих за темою дисертації

Результати дисертаційної праці О.І.Гилярської відображено в 19 наукових публікаціях, 18 із них одноосібних, у тому числі: із них – 6 статей у провідних наукових фахових виданнях України, 1 стаття (у співавторстві) у науковому фахові виданні, що входить до наукометричної бази даних Web of Science, 1 стаття в зарубіжному науковому періодичному виданні та 11 публікацій у збірниках матеріалів конференцій і наукових праць.

Аналізуючи тематику і зміст праць О.І.Гилярської, констатуємо, що всі вони повною мірою відбивають основні положення й наукові результати дисертації.

5. Практичне значення одержаних результатів. Практична цінність здобутих результатів полягає в можливості їх використання для підготовки і проведення лекційних курсів, практичних занять із загальнопедагогічних, лінгвістичних дисциплін, розроблення методик мовної освіти, спрямованих на підвищення рівня професійно орієнтованої риторичної компетентності майбутніх учителів початкових класів. Розроблені навчально-методичні матеріали (вправи, завдання, ситуації тощо) можуть бути використано для вдосконалення змісту посібників і підручників для студентів педагогічних коледжів, а також у системі післядипломної педагогічної освіти. Значний практичний інтерес становлять додатки до дисертації, що містять анкети, результати опитування, статистичні відомості, зразки комунікативних та риторичних вправ, ситуацій для організації кейс-навчання, коміксів, текстів для риторичного аналізу, програму спецкурсу «Професійно орієнтована риторична компетентність майбутніх учителів».

6. Зауваження та дискусійні положення до дисертації

Загалом позитивно оцінюючи високий науковий рівень розробок здобувачки в результаті проведеного дослідження, обґрунтованість здобутих результатів, доцільно вказати на певні дискусійні положення і зауваження до роботи, а також висловити окремі побажання.

1. На нашу думку, потрібно було чітко співвіднести мету й завдання дослідження. Мета дослідження передбачає теоретичне обґрунтування, розроблення та експериментальне підтвердження ефективності моделі формування професійно орієнтованої риторичної компетентності майбутніх учителів у педагогічних коледжах. П'яте завдання сформульовано в такий спосіб: експериментально перевірити ефективність розробленої *методики* формування професійно орієнтованої риторичної компетентності майбутніх учителів у педагогічних коледжах.

2. У підрозділі 1.2. «Історіографія становлення та розвитку педагогічної риторики» проаналізовано ідеї класиків української та світової риторичної думки в контексті сучасних реалій. Докладно схарактеризовано посібник Галини Сагач, однак чомусь поза увагою залишилися докторські дисертації Ніни Голуб «*Теоретико-методичні засади навчання риторики у вищих педагогічних навчальних закладах*» (Київ, 2009) і Володимира Нищети «*Методика формування риторичної компетентності учнів основної школи в процесі навчання української мови*» (Херсон, 2018), а також підручник «Риторика» Любові та Оксани Мацько, перше видання якого було 2003 року, друге – 2006. Щоправда, у списку літератури є дисертація Ніни Голуб, посібник Володимира Нищети і підручник риторики Л. Мацько, О. Мацько.

3. Нам видається логічним у таблиці 1.1. «Етапи становлення й розвитку педагогічної риторики», представленій на сс. 62-63 дисертації, четвертий етап, що, на думку дисертантки, має хронологічні межі з середини ХХ ст. до сьогодні, поділити на два етапи: I - з середини ХХ століття до 1991 року, під час якого домінувала комуністична риторика, професійну підготовку вчителів було зорієнтовано на здобування учнями міцних теоретичних знань, основну увагу приділяли формуванню писемного мовлення; II – 1991 – донині, оскільки реформування системи національної освіти загалом і професійної зокрема впродовж майже трьох десятиріч незалежної України, супроводжуване різними викликами соціально-культурного та економічного характеру, винятково актуалізували проблему підготовки здобувачів освіти до використання мовних ресурсів в усіх ланках виробничої та невиробничої сфери. За роки незалежності України було введено курс риторики в закладах вищої педагогічної освіти. Саме в цей час розроблено програми спецкурсів з риторики, захищено низку дисертацій, підготовлено значну кількість підручників і посібників із риторики.

4. Позитивно оцінюючи дослідження, варто акцентувати на тому, що добре було б у дисертації більш докладно розглянути мовленнєві жанри, пов'язані з професійною риторикою вчителя. Увагу ж авторки до жанрово-стильових умінь майбутніх учителів простежуємо в дисертації, зокрема на с. 77.

5. Дисертаційна робота значно виграла б, якби в розділі 3 були надані конкретні рекомендації викладачам педагогічних коледжів щодо формування професійно орієнтованої риторичної компетентності майбутніх учителів.

6. Опис експериментальної частини дослідження (розділ 3) містить значну кількість таблиць і діаграм, частину яких доцільно було б перенести в додатки, подаючи в основному тексті описову інформацію. Це дало б змогу під час читання роботи не відволікатися на допоміжні відомості.

Висловлені зауваження, міркування щодо дисертаційної праці О.І. Гилярської мають рекомендаційний характер, а тому не ставлять під сумнів здобуті наукові результати.

Аналіз тексту дисертації дає підстави для висновку про *дотримання дисертанткою вимог академічної доброчесності в повному обсязі.*

7. Загальна оцінка дисертації

Дисертація «Формування професійно орієнтованої риторичної компетентності майбутніх учителів у педагогічних коледжах» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, у якій її авторка, Ольга Іванівна Гилярська, отримала нові науково обґрунтовані результати, що сукупно розв'язують актуальне наукове завдання, яке має важливе значення для розвитку педагогічної галузі, зокрема для професійної освіти.

Дисертаційна праця О.І. Гилярської відповідає п. 6-9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження наукового ступеня доктора філософії, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України №44 від 12 січня 2022 р. (зі змінами) та наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 р. (зі змінами) «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 за номером 155/30023, а авторка роботи – Гилярська Ольга Іванівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями).

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувачка відділу навчання
української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України

Олена ГОРОШКІНА

О.Т.Горошкіної

ВН-Педосвіт